

Інеса Анатоліївна ШУМІЛО,

кандидат юридичних наук

(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків)

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У статті наголошено на тому, що під актуальним викликом сучасності у міжнародному приватному праві слід розуміти сформовану на рівні наукового осмислення, актуального стану правового регулювання, науково-технічного прогресу, стандартів захисту прав людини в сучасному демократичному суспільстві сукупність напрямів діяльності, їх тенденцій розвитку, а також проблемних аспектів, що мають місце в Україні, а також у світовому співтоваристві, впливають на розуміння ключових аспектів життєдіяльності суспільства та держави, а також призводять до трансформації суспільних відносин, що входять до сфери регулювання міжнародного приватного права.

До викликів сучасності у міжнародному приватному праві віднесено переосмислення взаємозв'язку між міжнародним приватним правом та цивільним процесуальним правом; переосмислення сутності міжнародного приватного права в контексті його взаємозв'язку з міжнародним публічним правом; впровадження новітніх технологій у повсякденне життя людей, що призводить до появи нетипових процесів, які потребують осмислення з точки зору норм міжнародного приватного права; активне використання людством цифрових платформ, які змінюють міжнародний бізнес і представляють новий виклик для світового ринку; непоодинокі випадки транскордонної (безмежної) дифамації у сучасних соціальних мережах; потреба у врахуванні гендерної складової при розумінні особистих наслідків шлюбу, в питаннях батьківства в транснаціональному сурогатному материнстві, викрадення дітей і в контексті домашнього насильства; особлива подвійна природа органу, вилученого у живого донора.

Ключові слова: виклики сучасності, міжнародне приватне право, новітні технології, транскордонна дифамація, гендерні питання.

Постановка проблеми. Кожне суспільство потребує визнання та захисту прав своїх громадян, і це стає більш доречним для кожної адміністрації, яка поважає цей захист для загального блага суспільства¹. Приватні суб'єкти та установи, і, як наслідок, саме приватне право, все частіше змушені зважати на численні виклики, які виходять за межі сфери

¹ Brusakova O., Karmaza O., Vasylenko V., Moroz V. Public administration and the protection of private rights: Questioning its recognition and application under ukrainian law. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. № 11(1). P. 29.

приватного права, яким воно традиційно сприймається. Вони відображають загрози глобальному конституційному порядку та ліберальному конституціоналізму, а також загрози індивідуальним і колективним фундаментальним правам і конституційним цінностям. Як наслідок, розуміння ролі приватного права в створенні та сприянні розвитку глобальної економіки та глобалізації часто не входить до прямої компетенції юристів-міжнародників¹.

В українській правовій думці питання адаптації вітчизняної приватноправової системи до права ЄС, гармонізації цивільного законодавства України та країн Європи, транснаціонального торгового права, уніфікації міжнародного приватного права в ЄС розглядали А. С. Довгерт, Н. С. Кузнєцова, Л. А. Луць, О. О. Мережко, В. І. Муравйов, В. Ф. Опришко, В. В. Попко, О. В. Руденко, Л. А. Шевченко та ін. Водночас в умовах сучасності перед людством постають нові проблеми та виклики, що актуалізує окремі питання в царині міжнародного приватного права.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити актуальні виклики сучасності у міжнародному приватному праві. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути глибинні витоки міжнародного приватного права у всесвітній історії; сформулювати визначення актуальних викликів сучасності у міжнародному приватному праві; проаналізувати сутність та особливості окремих викликів.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб повною мірою осмислити виклики сучасності у міжнародному приватному праві, слід розуміти його глибинні витоки у всесвітній історії. Л. А. Шевченко стверджує, що «зародження основних ознак міжнародного приватного права відбулося в епоху античності. Стародавня Греція і Рим внаслідок широти своїх економічних показників розвитку вперше стикаються з необхідністю вироблення елементів міжнародного приватного права. Давньоримська юридична думка накопичила значний досвід у цьому напрямі, який було покладено в основу розвитку міжнародного приватного права середньовічного періоду. Рецепція римського права в італійських містах-державах поступово набувала дедалі більш творчого характеру. Очевидним є те, що на середньовічному етапі розвитку міжнародного приватного права відбувалося запозичення античної традиції з подальшою творчою адаптацією у межах тогочасних умов розвитку»².

Водночас наразі відбувається переосмислення міжнародного приватного права у світлі актуальних викликів сучасності, під якими ми розуміємо сформовану на рівні наукового осмислення, актуального стану правового регулювання, науково-технічного прогресу, стандартів захисту прав людини в сучасному демократичному суспільстві сукупність напрямів

¹ Law S., Shaw J., Havercroft J., Kang S., Wiener A. Private law, private international law and public interest litigation. *Global Constitutionalism*. 2024. № 13 (1). P. 1–12.

² Шевченко Л. А. Історичні аспекти виникнення міжнародного приватного права: античний та середньовічний етапи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. № 84 (4). С. 370.

діяльності, їх тенденцій розвитку, а також проблемних аспектів, що мають місце в Україні, а також у світовому співтоваристві, впливають на розуміння ключових аспектів життєдіяльності суспільства та держави, а також призводять до трансформації суспільних відносин, що входять до сфери регулювання міжнародного приватного права.

До подібних викликів можемо віднести і переосмислення взаємозв'язку між міжнародним приватним правом та цивільним процесуальним правом. Традиційно міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право є окремими дисциплінами. Навіть сьогодні багато процесуалістів, здається, не повністю знайомі зі сферою міжнародного приватного права, тоді як багатьом експертам з міжнародного приватного права бракує глибоких знань цивільного процесу. Однак сучасне міжнародне приватне право тісно переплітається з цивільним процесом. По-перше, гармонізацію міжнародного приватного права можна розглядати як попередній етап гармонізації цивільного процесу. По-друге, у зв'язку з попереднім пунктом, гармонізація норм міжнародного приватного права може призвести до спонтанного наближення цивільного процесу. По-третє, гармонізація норм міжнародного приватного права та цивільного процесу залежать одна від одної. Особливо в ЄС відбувається поступовий перехід від гармонізації міжнародного приватного права до гармонізації цивільного процесу шляхом встановлення мінімальних стандартів цивільного процесу та запровадження єдиних європейських процедур¹.

Зазнає переосмислення і сутність міжнародного приватного права в контексті його взаємозв'язку з міжнародним публічним правом. Міжнародне публічне право та міжнародне приватне право традиційно сприймаються як різні та не пов'язані між собою. Практика міжнародних судів і трибуналів показує, що насправді обидві сфери є взаємозалежними, взаємодоповнюють одна одну. Цей внесок підкреслює, як Міжнародний Суд ООН і трибунали, що займаються інвестиційним арбітражем і комерційним арбітражем, розробили прагматичну сукупність прецедентного права, яка дозволила міжнародному публічному праву та міжнародному приватному праву розвивати одне одного².

Слід звернути увагу і на те, що впровадження новітніх технологій у повсякденне життя людей нерозривно призводить до появи нетипових процесів, що потребують осмислення з точки зору норм міжнародного приватного права. Рауль Санчес у цьому контексті стверджує, що впровадження автоматизованих транспортних засобів сприятиме поступовому зниженню відповідальності водіїв, які беруть участь у транскордонних дорожньо-транспортних пригодах, порівняно з виробниками та операторами систем штучного інтелекту, встановлених у цих транспортних засобах. Таким чином, відбувається зміна парадигми від

¹ Kramer X. Harmonisation of civil procedure and the interaction with private international law // Conference on Civil Litigation in a Globalising World. (Rotterdam, 17-18 July 2010). Rotterdam, 2010. P. 121.

² Arroyo D., Mbengue M. Public and private international law in international courts and tribunals: Evidence of an inescapable interaction. *Columbia Journal of Transnational Law*. 2018. № 56 (4). P. 797.

режиму відповідальності водія за провину до режиму суворої відповідальності за дефекти продукції, що безпосередньо вплине на застосування норм міжнародного приватного права для визначення застосовного права у випадках деліктної відповідальності¹. Водночас наразі питання впровадження автоматизованих транспортних засобів є доволі дискусійним навіть у високорозвинених з технологічної точки зору державах. Так, згідно з чинним законодавством Японії, експерименти з автоматизованим транспортним засобом без водія в автомобілі заборонені в реальному світі. В Японії в 2017 році було видано керівництво для проведення експериментів з автоматизованим транспортним засобом без людей у транспортному засобі в реальному світі².

Водночас поряд із запровадженням новітніх технологій в різних сферах життєдіяльності людини в реальному світі зазнає суттєвих змін і світ цифрових технологій. Моделі обміну на цифрових платформах змінюють міжнародний бізнес і представляють новий виклик для світового ринку. Економіка спільного використання поширює свої проблеми на всю правову сферу та порушує проблеми, пов'язані із застосуванням існуючої правової бази, яка робить менш чіткими межі, встановлені між споживачем і постачальником або професійними послугами, що створює невизначеність щодо застосовних стандартів. У цьому контексті міжнародне приватне право набуває особливої актуальності в середовищі, що характеризується інтернаціоналізацією бізнесу, який використовує цифрові платформи³. Як стверджує Вендолай Гонсалес, майбутнє електронної комерції значною мірою залежить від розвитку позасудових механізмів вирішення конфліктів, адаптованих до динаміки Інтернету, здатних забезпечити рівну безпеку та довіру споживачам і торговцям. Однак на сьогоднішній день не існує узгоджених міжнародних стандартів для вирішення транскордонних спорів, пов'язаних з електронною комерцією між підприємствами та споживачами, що призводить до низки глобальних проблем, які безперечно впливають на міжнародне приватне право⁴.

Поряд із цифровими платформами невід'ємною частиною життя людей постають соціальні мережі. Сандра Сакольцова стверджує, що соціальні мережі стали дуже важливою частиною повсякденного життя багатьох людей. Наслідком їхнього використання є збільшення участі в наклепі, швидше за все, через аспект анонімності, присутній в онлайн-

¹ Sanchez R. Compatibility of the future civil liability regime for artificial intelligence with the rules of Private international law in cross-border road traffic accidents caused by automated vehicles. *Anuario Espanol De Derecho Internacional Privado*. 2022. № 22. P. 139.

² Hashimoto N., Thompson S., Takinami Y., Mizushima K., Otsuka T., Omae M., Kato S. Introduction of prototype of remote type automated vehicle system by using communication between operator and vehicles in real environment. // 16th International Conference on Intelligent Transportation Systems Telecommunications. Lisboa, 15-17 October. 2018. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/8566924>.

³ Feliu Alvarez De Sotomayor S. Collaborative models in Digital Platforms: new challenges for international business and Private International Law. *Anuario Espanol De Derecho Internacional Privado*. 2018. № 18. P. 399.

⁴ Gonzalez W. Online dispute resolution: The issues in Private International Law. *Anuario Colombiano De Derecho Internacional*. 2020. № 13. P. 187.

середовищі. Така транскордонна (або, точніше, безмежна) дифамація викликає складні проблеми з точки зору юрисдикції та чинного законодавства. Ці виклики залишаються невирішеними до сьогодні. Крім того, негативні наслідки виникають не лише в рамках самого міжнародного приватного права, але статус-кво також суттєво впливає на реалізацію основних прав людини¹.

Ще одним актуальним викликом, що постає перед міжнародним приватним правом, є ціла низка гендерних питань. Варто враховувати, що міжнародне приватне право саме по собі стосується захисту приватного права в транскордонних відносинах. Численні проблеми, які стосуються міжнародного приватного права, вимагають розгляду цілісного підходу як у теоретичному, так і в практичному плані. Не є винятком і захист прав людини, що передбачає боротьбу з дискримінацією за ознакою статі. Крім того, велика кількість транскордонних приватних ситуацій може враховувати стать. Феміністські теорії впливають на сучасне законодавство та тлумачення міжнародного приватного права. Інтеграція гендерної проблематики однозначно впливає на методологію, розуміння та тлумачення міжнародного приватного права. Здійсненість «сліпих» правил вибору права ставиться під сумнів у світлі сучасних соціальних вимог і горизонтальних політичних цілей, що стосуються гендерної рівності та права на самовизначення. Гендерний мейнстрімінг відображається в систематичному пом'якшенні методів міжнародного приватного права. Однак його доцільність пом'якшити гендерну дискримінацію заперечується соціальною реальністю патріархальної культури та пов'язаних із нею гендерних ролей. Теми міжнародного приватного права, що стосуються гендеру, зводяться до особистих наслідків шлюбу, зокрема особистого імені, святкування та розірвання шлюбу, дитячого шлюбу. У царині міжнародного сімейного права гендерні аспекти розглядаються в питаннях батьківства в транснаціональному сурогатному материнстві, викрадення дітей і в контексті домашнього насильства².

Ще одним викликом для міжнародного приватного права в медичній сфері постає те, що орган, вилучений у живого донора, як і тіло померлої людини, мають подвійну природу. Вони належать до матеріальних об'єктів, здатних нести як майнову, так і немайнову цінність. Якщо орган, взятий у живого донора, або тіло померлої особи є власністю, то вони набувають режиму речей, обмежених у цивільному обороті. При цьому науковці зазначають, що майнова складова таких благ не перешкоджає їм одночасно виступати і об'єктами немайнових правовідносин. Крім того, дослідники окремо приділяють увагу ембріону *in vitro*, який має потенційну здатність до трансплантації в організм людини. На основі аналізу судової практики різних міжнародних інстанцій зроблено припущення, що за своєю природою

¹ Sakolciová S. Defamation on social media - challenges of private international law. *Bratislava Law Review*. 2021. № 5 (1). P. 121

² Zupan M., Drventić M. Gender issues in private international law. *Gender Perspectives in Private Law*. 2023. № 4. P. 1.

такий ембріон має природну здатність розглядатися в праві не лише як об'єкт майнових і немайнових правовідносин, а й як суб'єкт права (квазісуб'єкт права). У зв'язку з цим науковці виділяють три основні правові підходи, що застосовуються в міжнародному приватному праві до ембріона *in vitro*, а саме: 1) ембріон *in vitro* - суб'єкт права; 2) ембріон *in vitro* – об'єкт права; 3) ембріон *in vitro* - проміжний суб'єкт-об'єктний стан, правове явище *sui generis*¹.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти до висновку, що під актуальним викликом сучасності у міжнародному приватному праві слід розуміти сформовану на рівні наукового осмислення, актуального стану правового регулювання, науково-технічного прогресу, стандартів захисту прав людини в сучасному демократичному суспільстві сукупність напрямів діяльності, їх тенденцій розвитку, а також проблемних аспектів, що мають місце в Україні, а також у світовому співтоваристві, впливають на розуміння ключових аспектів життєдіяльності суспільства та держави, а також призводять до трансформації суспільних відносин, що входять до сфери регулювання міжнародного приватного права.

До викликів сучасності у міжнародному приватному праві віднесено переосмислення взаємозв'язку між міжнародним приватним правом та цивільним процесуальним правом; переосмислення сутності міжнародного приватного права в контексті його взаємозв'язку з міжнародним публічним правом; впровадження новітніх технологій у повсякденне життя людей, що призводить до появи нетипових процесів, які потребують осмислення з точки зору норм міжнародного приватного права; активне використання людством цифрових платформ, які змінюють міжнародний бізнес і представляють новий виклик для світового ринку; непоодинокі випадки транскордонної (безмежної) дифамації у сучасних соціальних мережах; потреба у врахуванні гендерної складової при розумінні особистих наслідків шлюбу, зокрема особистого імені, святкування та розірвання шлюбу, дитячого шлюбу, в питаннях батьківства в транснаціональному сурогатному материнстві, викрадення дітей і в контексті домашнього насильства; особлива подвійна природа органу, вилученого у живого донора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко Л. А. Історичні аспекти виникнення міжнародного приватного права: античний та середньовічний етапи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. № 84 (4). С. 366–370.

2. Arroyo D., Mbengue M. Public and private international law in international courts and tribunals: Evidence of an inescapable interaction. *Columbia Journal of Transnational Law*. 2018. № 56 (4). P. 797–854.

¹ Slipchenko S., Shyshka O., Buletsa S., Slipchenko A., Shyshka N. Legal regime of donor organs in private international law. *Georgian medical news*. 2020. P. 169.

3. Brusakova O., Karmaza O., Vasylenko V., Moroz V. Public administration and the protection of private rights: Questioning its recognition and application under ukrainian law. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. № 11(1). P. 29–41.

4. Feliu Alvarez De Sotomayor S. Collaborative models in Digital Platforms: new challenges for international business and Private International Law. *Anuario Espanol De Derecho Internacional Privado*. 2018. № 18. P. 399–424.

5. Gonzalez W. Online dispute resolution: The issues in Private International Law. *Anuario Colombiano De Derecho Internacional*. 2020. № 13. P. 187–208.

6. Hashimoto N., Thompson S., Takinami Y., Mizushima K., Otsuka T., Omae M., Kato S. Introduction of prototype of remote type automated vehicle system by using communication between operator and vehicles in real environment. // 16th International Conference on Intelligent Transportation Systems Telecommunications. Lisboa, 15-17 October. 2018. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/8566924>.

7. Kramer X. Harmonisation of civil procedure and the interaction with private international law // Conference on Civil Litigation in a Globalising World. (Rotterdam, 17-18 July 2010). Rotterdam, 2010. P. 121–139.

8. Law S., Shaw J., Havercroft J., Kang S., Wiener A. Private law, private international law and public interest litigation. *Global Constitutionalism*. 2024. № 13 (1). P. 1–12.

9. Sakolciová S. Defamation on social media – challenges of private international law. *Bratislava Law Review*. 2021. № 5 (1). P. 121–134.

10. Sanchez R. Compatibility of the future civil liability regime for artificial intelligence with the rules of Private international law in cross-border road traffic accidents caused by automated vehicles. *Anuario Espanol De Derecho Internacional Privado*. 2022. № 22. P. 139–180.

11. Slipchenko S., Shyshka O., Buletsa S., Slipchenko A., Shyshka N. Legal regime of donor organs in private international law. *Georgian medical news*. 2020. P. 169–177.

12. Zupan M., Drventic M. Gender issues in private international law. *Gender Perspectives in Private Law*. 2023. № 4. P. 1–28.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2024

Inessa An. SHUMILO,

PhD in Law

(Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine)

CURRENT CHALLENGES OF MODERNITY IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW

The article emphasizes that the current challenge of modernity in international private law should be understood as a set of activities, their development trends, formed at the level of scientific understanding, the current state of legal regulation, scientific and technical progress, standards for the

protection of human rights in a modern democratic society, and also problematic aspects that take place in Ukraine, as well as in the world community, affect the understanding of key aspects of the life of society and the state, and also lead to the transformation of social relations that are included in the sphere of regulation of private international law.

Modern challenges in private international law include rethinking the relationship between private international law and civil procedural law; rethinking the essence of private international law in the context of its relationship with international public law; the introduction of the latest technologies into the everyday life of people, which leads to the appearance of atypical processes that require understanding from the point of view of the norms of international private law; active use by humanity of digital platforms that change international business and represent a new challenge for the world market; rare cases of cross-border (borderless) defamation in modern social networks; the need to take into account the gender component when understanding the personal consequences of marriage, in matters of parentage in transnational surrogacy, child abduction and in the context of domestic violence; the special dual nature of an organ removed from a living donor.

Key words: *modern challenges, international private law, new technologies, cross-border defamation, gender issues.*